

Warszawa, 12-06-2024 r.

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

IV.511.399.2022.KS

Pan Adam Bodnar
Minister Sprawiedliwości
ePUAP

Szanowny Panie Ministrze,

W jednej ze skarg kierowanych do Rzecznika Praw Obywatelskich zwrócono uwagę na zbyt krótki termin wystąpienia z powództwem o uznanie spadkobiercy za niegodnego, co skutkuje sytuacjami nie do pogodzenia z poczuciem społecznej sprawiedliwości, jak również godzi w ochronę konstytucyjnego prawa do dziedziczenia.

Ratio legis, na której opierają się przepisy o niegodności (art. 928–930 k.c.) ma charakter złożony. Z jednej strony uzasadnieniem funkcjonowania tej instytucji jest przekonanie, że w pewnych przypadkach dziedziczenie (lub uzyskanie innego rodzaju korzyści ze spadku) przez daną osobę byłoby sprzeczne z normami etycznymi, co powoduje potrzebę przewidzenia mechanizmu pozwalającego w takich sytuacjach wyłączyć niegodnego od dziedziczenia (art. 928 § 1 pkt 1, 4 i 5 k.c.). W odniesieniu do innych czynów, które również uzasadniają niegodność, a które są wymierzone bądź przeciwko swobodzie wyrażenia przez spadkodawcę jego ostatniej woli, bądź przeciwko sporządzonemu przez niego testamentowi (art. 928 § 1 pkt 2 i 3 k.c.), jako *ratio legis* wymienia się zapobieganie działaniom spadkobierców, mającym na celu bezprawne naruszenie porządku dziedziczenia, a w szczególności unicestwienie wyrażonej w testamencie woli spadkodawcy (zob. np. B. Kordasiewicz (red.), Prawo spadkowe. System Prawa Prywatnego. Tom 10. Wyd. 3, Warszawa 2015, Nb 118; komentarze do art. 928: K. Osajda (red. serii), W. Borysiak (red. tomu), Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 32, Warszawa 2024, pkt 1; M. Gutowski (red.), Kodeks cywilny. Tom

III. Komentarz. Art. 627–1088. Wyd. 3, Warszawa 2022, Nb 1; K. Pietrzykowski (red.), Kodeks cywilny. T II. Komentarz. Art. 450–1088. Przepisy wprowadzające, Wyd. 10, Warszawa 2021, Nb 1; por. również Wyrok SN z dnia 10 maja 1977 r., I CR 207/77, OSNCP 1978 nr 2, poz. 34; Wyrok SN z dnia 22 maja 2002 r., I CK 26/02, OSNC 2003 nr 5, poz. 69). Instytucja uznania spadkobiercy za niegodnego spełnia więc ważne funkcje przede wszystkim z punktu widzenia ochrony konstytucyjnego prawa do dziedziczenia (zob. uzasadnienie (pkt 6.5.) wyroku TK z dnia 25 lipca 2013 r., P 56/11, OTK Seria A 2013 nr 6, poz. 85), ale również z punktu widzenia poczucia społecznej sprawiedliwości.

Możliwość wystąpienia z powództwem o uznanie za niegodnego dziedziczenia została jednak ograniczona terminem zawitym, a właściwie dwoma terminami – rocznym terminem *a tempore scientiae* i 3-letnim terminem *a tempore facti*, których upływ powoduje wygaśnięcie roszczenia o uznanie spadkobiercy za niegodnego (art. 929 k.c.). Pierwszy termin (*a tempore scientiae*) zależy od wiedzy uprawnionego, gdyż liczony jest od dnia, w którym dowiedział się on o przyczynie niegodności. Z kolei drugi termin (*a tempore facti*) biegnie od daty otwarcia spadku. Jako *ratio legis* tej regulacji wskazuje się pewność obrotu prawnego, która wymaga szybkiego wyjaśnienia kwestii tego, kto może być uznany za spadkobiercę. Ponadto zmiana skutków otwarcia spadku po upływie dłuższego czasu powoduje poważne perturbacje faktyczne i prawne (zob. np. B. Kordasiewicz (red.), Prawo spadkowe. System Prawa Prywatnego. Tom 10. Wyd. 3, Warszawa 2015, Nb 129; komentarze do art. 929: K. Osajda (red. serii), W. Borysiak (red. tomu), Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 32, pkt 75; E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 11, Warszawa 2023, Nb 12).

Długość wyżej wskazanych terminów, a zwłaszcza 3-letniego terminu *a tempore facti*, jest poddawana szerokiej krytyce. W szczególności zauważa się, że niektóre z przyczyn uznania spadkobiercy za niegodnego mogą wystąpić już po otwarciu spadku (np. umyślne zniszczenie testamentu). W takim zaś wypadku może zaistnieć sytuacja, w której dana przyczyna wystąpi już po upływie 3-letniego terminu z art. 929 k.c., co obiektywnie uniemożliwi powołanie jej jako podstawy niegodności. Wskazuje się również, że rozwój nauk kryminalistycznych i medycznych pozwala współcześnie ustalać w szerszym zakresie określone zdarzenia mogące być przyczyną niegodności dziedziczenia niż miało to miejsce w latach ubiegłych, co uzasadnia wydłużenie terminów skracanych do tej pory ze względu na istniejące trudności dowodowe (zob. np. E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 11, Warszawa 2023, Nb 12; M. Gutowski (red.), Kodeks cywilny. Tom III. Komentarz. Art.

627–1088. Wyd. 3, Warszawa 2022, Nb 10; K. Osajda (red. serii), W. Borysiak (red. tomu), Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 32, pkt 75 i 78).

Należy również zauważyć, że założenie, że termin 3-letni liczony od chwili otwarcia spadku spowoduje zwiększenie pewności obrotu, nie znajduje potwierdzenia w praktyce. Okres 3 lat od otwarcia spadku w polskich realiach funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości nie wystarcza bowiem często na dokonanie przed sądem działu spadku, a niejednokrotnie również stwierdzenia nabycia spadku. W takiej sytuacji brak jest uzasadnienia dla ograniczania możliwości uznania spadkobiercy za niegodnego w sytuacji, gdy wobec trwających postępowań sądowych nie przyczyni się to znacząco do zwiększenia pewności obrotu prawnego.

Podobnie nie można mówić o znaczącym zwiększeniu pewności obrotu, gdy po upływie 3 lat od otwarcia spadku w dalszym ciągu możliwe jest kwestionowanie tytułu do dziedziczenia, tyle że na innych podstawach. Do 10 lat od otwarcia spadku można bowiem kwestionować ważność testamentu z powodu wad oświadczenia woli testatora (art. 945 § 2 k.c.), a po upływie tego czasu w dalszym ciągu możliwe jest powoływanie się na nieważność testamentu z innych powodów np. braku zdolności testowania lub z powodu niezachowania rygorów co do formy testamentu (art. 958 k.c. – zob. np. uchwała SN z dnia 22 maja 2013 r., III CZP 22/13, OSNC 2013 nr 11, poz. 125, str. 24; komentarz do art. 958, E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 11, Warszawa 2023). Nieograniczone terminem prawa materialnego jest również powoływanie się na ujawnienie ważnego testamentu.

W związku z powyższym, w opinii Rzecznika wymaga przemyślenia, czy utrzymywanie krótkiego terminu kwestionowania podstawy dziedziczenia jedynie w stosunku do tej podstawy, jaką jest niegodność spadkobiercy, ma uzasadnienie systemowe. Przy tym brak spójności systemu wyraża się nie tylko w rozbieżności terminów, w jakich można powoływać określone okoliczności mające wpływ na porządek dziedziczenia. Te same okoliczności mogą bowiem prowadzić do skutecznego podważenia ważności testamentu, a jednocześnie okazać się nieskuteczne w żądaniu uznania spadkobiercy za niegodnego – jedynie za względu na upływ 3-letniego terminu od otwarcia spadku.

Art. 945 § 1 k.c. wśród przesłanek nieważności testamentu wymienia m.in. działanie spadkobiercy pod wpływem błędu prawnie istotnego (pkt 2) lub pod wpływem groźby (pkt 3). Okoliczności te mogą zostać spowodowane również przez spadkobiercę, co w świetle art. 928 § 1 pkt 2 k.c. uzasadnia uznanie spadkobiercy za niegodnego dziedziczenia. Upływ jednak 3-letniego terminu od otwarcia spadku spowoduje, że taki

spadkobierca nie będzie mógł zostać wyłączony od dziedziczenia, pomimo, że testament, do którego sporządzenia bezprawnie doprowadził, będzie mógł zostać uznany za nieważny do upływu 10 lat od otwarcia spadku. Sytuacji takiej z pewnością nie można wytłumaczyć potrzebą zapewnienia stabilności obrotu.

W związku z powyższym, na podstawie art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz.U. z 2023 r. poz. 1058.), uprzejmie proszę Pana Ministra o rozważenie przedstawionego problemu i przekazanie Rzecznikowi stanowiska w sprawie.

Z poważaniem

Stanisław Trociuk

Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich

/-wydano i podpisano elektronicznie/